

Пономаренко Я. С.
*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціології та психології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ОСОБИСТІСНИХ ФАКТОРІВ У ПОЛІЦЕЙСЬКИХ З РІЗНИМ РІВНЕМ ОСОБИСТІСНОЇ ЗДІЙСНЕНОСТІ

PSYCHOLOGICAL CONTENT OF PERSONAL FACTORS IN POLICE OFFICERS WITH DIFFERENT LEVELS OF PERSONALITY'S FULFILLMENTITY

Стаття презентує теоретичні та практичні здобутки українських та закордонних вчених з проблеми особистості сучасних працівників поліції та виділення першочергових їх рис. Огляд психологічних досліджень показав широкі палітру наукових праць, які розкривають особливості особи поліцейського, надаючи різний перелік рис сучасних захисників закону та громадського порядку. Особистість працівників поліції є багатоаспектною та широко профільною, оскільки потребує врахування численної кількості характеристик та компетенцій, які будуть сприяти не лише бездоганному виконанню професійних обов'язків, й допомагати реалізувати себе не лише як професіонал, а й як особистість.

Мета статті – визначити психологічний зміст структури особистості поліцейських з високим та низьким рівнями особистісної здійсненності (ОЗ). У якості досліджуваних виступили 97 працівників поліції. Із використанням «Опитувальника особистісного здійснення» О. Штепи, поліцейські кластерним аналізом за методом к-середніх були розподілені на три групи. Перша група з високим рівнем ОЗ складала 29 осіб, друга група з низьким рівнем ОЗ налічувала 25 досліджуваних, до третьої групи середнього рівня ОЗ увійшли 43 респонденти. До подальшого дослідження були залучені респонденти з високим рівнем особистісного здійснення (перша група) та з його низьким рівнем (друга група). Для досягнення поставленої мети був задіяний «П'ятифакторний особистісний опитувальник» («Велика П'ятірка») Р. МакКрає й П. Коста.

Емпірично дослідження факторної структури особистості поліцейських, які мають різний рівень особистісної здійсненності показало, що поліцейські з високим рівнем ОЗ спрямовані на екстраверсію, вони швидко здатні встановити контакт з людьми, справляють на них позитивне враження та чітко усвідомлюють цілі своєї діяльності, свої переваги та можливості у вирішенні складних завдань. Можемо орієнтовано запропонувати особистісний профіль першої групи досліджених, охарактеризувавши їх як домінуючих, самодостатніх, авторитетних, стійких, адаптивних й готових до змін. Поліцейські з низьким рівнем ОЗ орієнтовані на встановлення дружніх контактів з іншими людьми, прагнуть працювати самостійно, покладаючись на свої знання та вміння, однак вони можуть бути вразливими через труднощі на роботі. Найбільш притаманними другій групі рисами є: привітність, самоконтроль, однак разом з тим присутнє відчуття провини, тривоги та напруження у ситуаціях стресу.

Ключові слова: особистісна здійсненність, особистість, поліцейські, професійна діяльність, риси.

The article presents the theoretical and practical achievements of Ukrainian and foreign scientists on the problem of personality of modern police officers and the selection of their primary features. A review of psychological research has shown a diverse palette of scientific papers that reveal the characteristics of the police officer, providing a different list of features of modern defenders of law and order. The personality of police officers is multifaceted and broad, as it requires taking into account a number of characteristics and competencies that will contribute not only to the flawless performance of professional duties, and help to realize themselves not only as a professional but also as a person.

The purpose of the article is to determine the psychological content of the personality structure of police officers with high and low levels of personality's fulfillment (PF). The total sample consisted of 97 police officers. Using O. Shtepa's "Personal Activity Questionnaire", the police officers were divided into three groups by cluster analysis using the k-means method. The first group with a high level of personal fulfillment was 29 people, the second group with a low level had 25 respondents, the third group of medium level included 43 respondents. Respondents with a high level of personal fulfillment (first group) and with a low level (second group) were involved in further research. To achieve this goal, the "Five-Factor Personality Questionnaire" ("Big Five") by R. McCrae and P. Costa was used.

An empirical study of the factor structure of the personality of police officers with different levels of personal fulfillment showed that high-level police officers are prone to extraversion, they are able to quickly establish contact with people, make a positive impression on them and clearly understand their goals, advantages and opportunities. solving complex problems. We can offer a personal profile of the first group of respondents, describing them as dominant, self-sufficient, authoritative, stable, adaptive and ready for change. Low-level police officers are focused on establishing friendly contacts with other people, strive to work independently, relying on their knowledge and skills, but they can be vulnerable due to difficulties at work. The most characteristic features of the second group are: friendliness, self-control, but at the same time there is a feeling of guilt, anxiety and tension in stressful situations.

Key words: personal fulfillment, personality, police officers, professional activity, traits.

Постановка проблеми. Суспільство не стоїть на місці, воно постійно трансформується, вдосконалюється та набуває нових граней у своєму розвитку. Одним з яскравих показників процвітання розвину-

тої країни є її державні органи, одним з яких виступає поліція. Довіра громадян до поліцейських служб є важливим критерієм для проведення реформ в правоохоронній сфері та збільшення результатив-

ності в практиці поліціювання. Звідси, постає необхідність у пошуку найкращого набору особистісних й професійних якостей особистості поліцейських, які б цілком відповідали вимогам професії та здібності людини.

Стан дослідження проблеми. Науковці сходяться у думці, що особистість є відносно стабільною у часі й важко піддається змінам протягом життя. Варіативність у дослідженні особистісних рис базується на розгляді масштабів цих розбіжностей і контекстів при яких забезпечується її стабільність. Наприклад, J. Borghuis з колегами провели низку емпіричних досліджень, завдяки опитувальнику «Велика П'ятірка» Р. МакКрае й П. Коста, в котрих продемонстровані результати дослідження характеристик особистості, які вчені вважають відносно стабільними [1]. Погоджуємося з думкою авторів опитувальника, що зміни в особистісних рисах відбуваються пізніше в житті людини. Однак, вчені зазначають, що складні життєві події, стресові ситуації та труднощі здатні вплинути на невротизм, відкритість й доброзичливість. Цікавим є зауваження науковців, що поліцейські на початковому етапі свого професійного становлення, навчаються за освітніми програми, які вже заздалегідь підготують курсантів до викликів професії – це, на їх думку, зменшить вплив негативу в їх професійному майбутньому [2]. І собі J. Borghuis зі співавторами наголошували, що в період професійної підготовки поліцейських кадрів існує низка навчальних програм, які передбачають розвиток особистісних рис, котрі допоможуть ефективніше опанувати професію та подолати складності [1]. Група українських вчених підтверджують, що поліцейські в період своєї підготовки піддаються впливу когнітивно заохочувальних ситуацій, які сприяють їх ефективному входженню в професійне середовище і тим самим, формуючи зрілу особистість [5]. Розвиток зрілої особистості поліцейського є сталим та невпинним процесом розвитку, завдяки опановуванню здобутків матеріальної та духовної культури, якості соціальних відносин, міжособистісної взаємодії, способу життя і професійній діяльності. На думку Д. Швеця, перераховані чинники є найбільш впливовими у особистісному й професійному становленні поліцейських, починаючи в період їх фахової підготовки [8]. В. Сокурєнко зазначає, що вагомим чинником у формуванні поліцейського нової формації є орієнтація молоді на службу в поліції, а також якісно побудована система профорієнтаційних заходів [7]. При професійному відборі кадрів для підрозділів поліції вкрай є важливим провести якісне психологічне діагностування, яке допоможе побудувати профіль продуктивного й успішного поліцейського, який в ході виконання посадових обов'язків буде залучати особистісні ресурси та реалізовувати власний потенціал. І. Марсевичі в своєму дослідженні ілюструє загальні риси працівників поліції й детально описує їх загальний профіль. Авторка вважає, що ключовими рисами поліцейського є вдале поєднання високого рівня емпатії та низьких показників невротизму

[3]. У статті J. Wills та D. Schuldberg повідомляється, що здобутий досвід від кар'єри в поліції, особливо перенесені в ньому стресові й травматичні ситуації, здатні вплинути на особистість поліцейського. Дослідники виявили, що такі риси поліцейських як автономність, добробут, емпатія, самоконтроль та доброзичливість мають тенденцію до зменшення у період з 5 до 10 років служби [6].

Постановка завдання. Мета статті – визначити психологічний зміст структури особистості поліцейських з високим та низьким рівнями особистісної здійсненності (ОЗ). Завданнями дослідження виступили: 1) проаналізувати теоретичний стан розробленості проблеми особистості поліцейського в царині психології; 2) встановити психологічні риси загального профілю поліцейських з різним рівнем особистісної здійсненності.

Матеріали та методи досліджень. Емпіричне дослідження складалось з двох етапів. Змістом першого етапу став розподіл досліджуваних працівників поліції на різні рівні особистісного здійснення на ґрунті даних, отриманих із використанням «Опитувальника особистісного здійснення» О. Штепи [9]. Загальну вибірку склали 97 поліцейських з різних поліцейських підрозділів, котрі із застосуванням кластерного аналізу за методом к-середніх були розподілені на три групи. Перша група з високим рівнем ОЗ складала 29 осіб, друга група з низьким рівнем ОЗ налічувала 25 досліджуваних, до третьої групи середнього рівня ОЗ увійшли 43 респонденти. До подальшого дослідження були залучені респонденти з високим рівнем особистісного здійснення (перша група) та з його низьким рівнем (друга група). Другий етап дослідження передбачав визначення специфіки факторів особистості у поліцейських з різним рівнем особистісної здійсненності. Для досягнення поставленої мети був задіяний «П'ятифакторний особистісний опитувальник» («Велика П'ятірка») Р. МакКрае й П. Коста. Опитувальник містить 75 парних протилежних за значенням суджень і утворює п'ять основних факторів: екстраверсія-інтроверсія, прихильність-відособленість, самоконтроль-імпульсивність, емоційна стійкість-емоційна нестійкість, експресивність-практичність. Також було діагностовано допоміжні риси особистості по п'ять в кожному факторі, загалом 25 параметрів структури особистості [4]. Кількісна обробка результатів здійснювалася за допомогою t-критерія Стьюдента для незалежних вибірок.

Результати досліджень. В ході емпіричного дослідження було виявлено вірогідні відмінності за досліджуваними особистісними факторами серед поліцейських з різними рівнями особистісної здійсненності. Отримані дані представлені в таблиці 1.

Отже, за шкалою «Активність – Пасивність» були встановлені вірогідні відмінності між групами поліцейських з низьким та високим рівнями особистісної здійсненності ($p \leq 0,05$). Отримані результати свідчать, що у представників першої групи спостерігаються високі значення первинного фактора активності, у другій групі – даний показник знаходиться

Фактор І. «Екстраверсія – Інтроверсія» в групах поліцейських з різним рівнем особистісної здійсненності (M±σ)

Особистісні фактори	Поліцейські з високим рівнем ОЗ	Поліцейські з низьким рівнем ОЗ	t	P
Активність – Пасивність	10.04 ± 0.69	9.73 ± 0.65	0.33	-
Домінування – Підпорядкованість	10.41 ± 0.56	8.65 ± 0.63	2.09	0.05
Товариськість – Замкнутість	10.58 ± 0.58	9.11 ± 0.62	1.73	-
Пошук вражень – уникнення вражень	9.38 ± 0.55	8.81 ± 0.59	0.71	-
Прояв провини – уникнення почуття провини	9.55 ± 0.57	10.08 ± 0.55	0.67	-
Фактор І. Екстраверсія – Інтроверсія	50.19 ± 0.60	46.11 ± 0.58	4.89	0.001

на межі середнього рівня. Тобто, перша група з високим рівнем ОЗ є діяльними, прагнуть до активних дій та займають активну життєву позицію. Для другої групи з високим рівнем ОЗ разом зі схильністю до активних форм поведінки у професійній діяльності, ініціативності та готовності до дій властиві ознаки пасивності та зниження працездатності, що можливо пояснити через швидке зниження мотивації через не високі показники здійсненності, яка допомагає усвідомити своє місце та роль у професії.

Звідси постає необхідність у поясненні даного особистісного фактора через загальний його показник «Екстраверсії – Інтроверсії» за котрим були також виявлені значущі розбіжності між досліджуваними групами поліцейських ($p \leq 0,001$). Тобто, перша група досліджуваних спрямовані на екстраверсію, вони товариські, приємні у спілкуванні, орієнтовані на швидке виконання професійних завдань, їм подобається працювати у колективі та допомагати іншим. Для другої групи респондентів рівною мірою характерні ознаки екстраверсії та інтроверсії, про що свідчать результати отримані за даною шкалою, які знаходяться у межах середніх значень. Ми можемо припустити, що у групі з низьким рівнем ОЗ рівною мірою представлені риси, які відповідають за їх впевненість у своїх силах та прагненні розраховувати лише на себе. В той час, коли вони добре можуть працювати у команді, вони відчувають занепокоєння в ситуаціях, котрі не можуть контролювати, що збільшує їх ефективність, адже вони скоріше нададуть перевагу одноосібному виконанню завдань у ситуаціях підвищеного ризику та відповідальності.

Встановлені вірогідні відмінності за другим фактором «Прихильність – Відособленість» у досліджуваних групах лише за показником «Повага інших – Самоповага» (11.89 ± 0.51 та 10.35 ± 0.53 ; $t=2,09$; $p \leq 0,05$). В обидвох групах дана риса особистості знаходиться на високому рівні. Однак респонденти першої групи більш здатні до співпереживання, встановлення позитивних та довірливих стосунків, що допомагає їм відчувати повагу до себе з боку навколишніх, що збільшує їх відчуття відповідальності й сумлінність при реалізації покладених доручень. Звичайно, що повага громадян до поліції є серйозною мотивацією для поліцейських, що збільшує їх бажання якісно виконати свої обов'язки, дотримуватися законності та професіоналізму. Для групи з низьким рівнем ОЗ повага населення також являє

собою стимул для подальшого професійного зросту та вдосконалення, однак їх сумніви щодо власного місця в професії та особистісної здійсненності в ній, здатні дещо зменшити їх впевненість у собі та правильності своїх дій.

За третім фактором «Самоконтроль – Імпульсивність» не було встановлено вірогідних відмінностей між досліджуваними групами, тому отримані дані були піддані якісному аналізу. За досліджуваними параметрами «Акуратність – Відсутність акуратності», «Наполегливість – Відсутність наполегливості», «Відповідальність – Безвідповідальність», «Передбачливість – Безтурботність» та загальний фактор «Самоконтроль – Імпульсивність» були визначені на рівні високого рівня у обидвох досліджуваних групах. На підставі отриманих результатів можемо говорити про рівнозначну представленість в групах таких особистісних рис як: здатність до самоконтролю та вольової регуляції, відповідальність, чесність, завзятість й старанність при виконанні обов'язків. «Самоконтроль поведінки – Імпульсивність» знаходиться у межах середніх значень, що свідчить про здатність як до навичок самоконтролю, так і можна спостерігати імпульсивні вчинки з боку досліджуваних з низьким та високим рівнями ОЗ.

Результати за четвертим фактором «Емоційна стійкість – Емоційна нестійкість» показали найбільше вірогідних розбіжностей між досліджуваними групами поліцейських, які мають різний рівень особистісної здійсненності, ми зобразили у таблиці 2.

Аналіз таблиці 2 демонструє, що у групі поліцейських з низьким рівнем ОЗ вірогідно значущі розбіжності у порівнянні з досліджуваними з високим рівнем ОЗ за показниками «Тривога – Безтурботність», «Напруженість – Розслабленість» ($p \leq 0,01$) та «Емоційна лабільність – Емоційна стабільність» ($p \leq 0,001$). Дані особистісні риси знаходяться у межах середнього та низького рівнів. Отримані результати, дозволяють нам зробити наступні висновки, що цим досліджуваним характерні тривожні думки та напруженість у ситуаціях підвищеного стресу, вони уникають подій, які змушують їх хвилюватися, це негативно позначається на їх самооцінці та професійній ефективності. Для групи з високим рівнем ОЗ наведені характеристики особистості простежуються в протилежних якостях, наприклад, вони краще орієнтуються у незна-

Фактор IV. «Емоційна стійкість – Емоційна нестійкість» в групах поліцейських з різним рівнем особистісної здійсненності (M±σ)

Особистісні фактори	Поліцейські з високим рівнем ОЗ	Поліцейські з низьким рівнем ОЗ	t	P
Тривога – Безтурботність	7.51 ± 0.60	9.69 ± 0.62	2.53	0.01
Напруженість – Розслабленість	6.89 ± 0.59	9.04 ± 0.64	2.47	0.01
Депресивність – емоційна комфортність	7.06 ± 0.58	8.23 ± 0.59	1.41	-
Самокритика – Самодостатність	7.38 ± 0.56	8.15 ± 0.60	0.94	-
Емоційна лабільність – Емоційна стабільність	5.50 ± 0.57	7.07 ± 0.54	3.09	0.001
Фактор IV. Емоційна стійкість – Емоційна нестійкість	44.73 ± 0.67	35.92 ± 0.64	9.51	0.001

йомих ситуаціях, швидше опановують свій стан та здатні діяти всупереч емоціям. За загальним фактором «Емоційна стійкість – Емоційна нестійкість» виявлені статистично вірогідні відмінності у групі з високим рівнем ОЗ у порівнянні з групою, яка має низький її рівень ($p \leq 0,001$). Звідси, ми підтверджуємо свою думку, що високий рівень особистісної здійсненності у поліціантів сприяє їх емоційно стабільному стану, психологічній стійкості у ситуаціях напруги та небезпеки, що робить їх більш адаптованими до викликів професії та здатними протистояти всім негативним факторам діяльності.

Емпіричне дослідження факторної структури особистості поліцейських з різними рівнями ОЗ показало вірогідно значущі розбіжності у другій групі досліджуваних за п'ятим фактором «Експресивність – Практичність» (45.67 ± 0.54 та 47.23 ± 0.55 ; $t=2,02$; $p \leq 0,05$). Тобто, у поліцейських з низьким рівнем ОЗ даний фактор розташований на середньому рівні, що свідчить про їх амбівалентність. Тобто, ці досліджувані схильні демонструвати як експресивну поведінку, так і поводити себе цілком послідовно та не виходячи за межі наміченого заздалегідь плану. Респонденти з високим рівнем ОЗ реалістично оцінюють свої здібності та можливості, вони схильні швидко адаптуватися до мінливих умов, що говорить про їх гнучкість та готовність втілити свої плани, не залежно від труднощів та перепон.

Висновки. Проведене емпіричне дослідження структури особистості поліцейських, які мають низький та високий рівні особистісної здійсненності дозволило зробити важливі висновки. Для поліцейських, які мають високий рівень ОЗ найбільш вірогідно значущими виявилися особистісні фактори «Екстраверсія – Інтроверсія», «Прихильність – Відособленість» й «Експресивність – Практичність». Звідси, ми можемо констатувати, що ці досліджувані спрямовані на екстраверсію, вони

швидко здатні встановити контакт з навколишніми людьми, справляють на них позитивне враження та чітко усвідомлюють цілі своєї діяльності, свої переваги та можливості у вирішенні складних завдань. Можемо орієнтовано запропонувати особистісний профіль першої групи досліджених, охарактеризувавши їх як доміантних, самодостатніх, кваліфікованих, психологічно й емоційно стійких, готових до змін та адаптивних.

Щодо другої групи поліцейських, яка має низький рівень особистісної здійсненності, то було визначено також три провідних фактори, які відграють ключову роль у особистості цих респондентів. До таких факторів були віднесені «Експресивність-Імпульсивність», «Емоційна стійкість – Емоційна нестійкість» й «Експресивність – Практичність», які знаходяться в межах середніх значень, тому мають ознаки як однієї, так і другої характеристики. Таким чином, представники другої групи орієнтовані на встановлення позитивних контактів з іншими людьми, і в той час, прагнуть працювати самостійно, розраховуючи лише на власні сили; емоційно вразливі, дуже переймаються невдачами на роботі та схильні до експресивності. Звідси, маємо змогу визначити найбільш притаманні даній групі особистісні риси: схильні відчувати провину у разі допущення помилок; привітні; добре володіють собою, однак можуть відчувати тривогу й напруження у найбільш стресових ситуаціях; емоційна лабільні, що позначається у їх експресивній поведінці.

Перспективи подальших наукових досліджень. Дослідження особистості поліцейського є завжди актуальною науковою проблемою, котра потребує подальших емпіричних розвідок. Ми вважаємо, що вивчення особистості поліціанта варто розглянути в контексті їх не лише особистісної здійсненності, а й в якості професійного самоздійснення, що є перспективами у подальших наукових розвідках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Borghuis J., Denissen J., Oberski D., Sijtsma K., Meeus W., Branje S., Koot H. M., Bleidorn W. Big Five personality stability, change, and codevelopment across adolescence and early adulthood. *Journal of personality and social psychology*. 2017. № 113(4). P.641–657.
- Costa P.T., Jr, McCrae R.R., Löckenhoff C.E. Personality Across the Life Span. *Annual review of psychology*. 2019. № 70. P.423–448.
- Marcovici I. Police Officers and Personality Characteristics. Undergraduate Honors Theses. College of William & Mary. Williamsburg, VA, 2018. 45 p.
- McCrae R. R. Costa P. T. Validation of the Five Factor model of personality across instrument and observers. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1987. Vol. 52. P. 81-90.

5. Shvets D., Yevdokimova O., Okhrimenko I., Ponomarenko Y., Aleksandrov Y., Okhrimenko S. Prontenko K. The New Police Training System: Psychological Aspects. *Postmodern Openings*. 2020. № 11(1Supl1). P.200-217.
6. Wills J L., Schuldberg D. Chronic trauma effects on personality traits in police officers. *Journal of Traumatic Stress*. 2016. № 29(2). P. 185-189.
7. Сокурєнко В.В. Окремі питання формування особистості сучасного поліцейського. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України* : тези доп. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 берез. 2020 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. С. 225-227.
8. Швець Д.В. Формування особистості поліцейського в умовах вищої професійної освіти. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету: серія: Право*. 2018. № 2(49). С. 90-93.
9. Штепа О.В. Опитувальник особистісної здійсненності: теоретичні підстави для розробки та результати апробації. *Психологічний часопис*. 2018. № 5(15). С. 196-223.